

דף שבועי

בס"ד

פרשת וירא, תשפ"ז, מספר 1690

וכי למה זה לא תצחק שרה? יונה בר-מעוז

ואכן, בגלל הנזיפה של ה' רוב הפרשנים מוצאים פגם בהתנהגות שרה, אלא שר' יוסף בכור שור עשה עימה חסד וטען, שלא במקרה נאמרה התלונה על שרה באזני אברהם, כדי שבאופן עקיף יינזף גם הוא על צחוקו.

במאמרנו זה נראה שאין ביקורת על שרה, אבל יש נזיפה לאברהם, אך לא על צחוקו. כדי להבין את העניין לעומקו יש לזכור, שגיבורי הסיפור רואים את המתרחש, אך אינם קוראים כיצד ניסח זאת הכתוב, ולכן יש לשים לב לשמע דברי מי צוחקים הגיבורים לפי הכתוב. אברהם זכה לשיחה ישירה מפי א-לוהים, שכביכול ירד ממכון שבתו כדי לדבר עימו, שכן בסוף השיחה ביניהם מוזכרת הפרידה במילים מתמיהות: "וְיָכַל לְדַבֵּר אֹתוֹ וַיַּעַל אֶל־הָאֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם" (בר' יז:כב). לעומת זאת, צחקה שרה צחוק מריר לדברי עובר אורח אדיב, שכנראה רצה לגמול למארחים בברכה על הכנסת האורחים הנדיבה שלהם.

שרה אינה תוהה מניין לאורח שאין לה ילדים, כי בניגוד לרושם שעולה מקריאה שטחית של הסיפור, שהותם של האורחים הייתה ארוכה למדי. אומנם אברהם הבטיח להם רק מים ולחם כשקרא להם לנוח תחת העץ שעל יד אוהלו, אך נתן להם בשר פר שהביא במיוחד מהעדר למענם, וגם הכנת הבשר ובישולו אורכים זמן רב למדי.³ עד שהבשר התבשל, עמד אברהם על האורחים ושמם, ובדרך הטבע התנהלה שיחת היכרות בין שני הצדדים. סביר להניח שמתוכה ומתוך דיבורי הנערים שסייעו לאברהם באירוח עשויה הייתה לעלות בדרך אגב בעיית העקרות של גברת הבית. לכן לא התפלאה שרה על הברכה ללידת בן שנתן לה האורח. לעומת זאת, היא נדהמה ונבוכה כשהלה קרא את מחשבותיה, ובאופן טבעי הגיבה בהכחשה.

יש לשים לב שבניגוד לקורא, אין שרה יודעת שהאורח הוא מלאך ה', אך גם הקורא יודע זאת רק אחרי ששרה צחקה, שכן הכתוב שם את השאלה על צחוק שרה בפי ה': "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָהָם לָמָּה זֶה

בבראשית יז:טו-יז מסופר על אברהם שצוחק לשמע הבשורה על הולדת בן משרה:

וַיֹּאמֶר אֶל־הָאֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם שָׂרִי אֲשֶׁתְּךָ לֹא תִקְרָא אֶת־שְׁמָהּ שָׂרִי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ. וּבִרְכָתִי אֶתָּה וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לָךְ בֵּן וּבִרְכָתִיָּה וְהָיְתָה לְגוֹיִם מְלֹכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה יִהְיוּ. וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל־פָּנָיו וַיִּצְחָק וַיֹּאמֶר בְּלִבִּי הֲלֹבֶן מָאָה שָׁנָה יוֹלֵד וְאִם שָׂרָה הִבֵּת תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד. וְאִין כָּל תְּגוּבָה בִּיקוּרִיתִית עַל הַתְּנַהּגוּתוֹ!¹

לעומת זאת נזפת שרה על אותה תגובה:

וַיֹּאמֶר שׁוּב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כַּעַת חַיָּה וְהִנֵּה־בִּן לְשָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ וְשָׂרָה שֹׁמַעַת פֶּתַח הָאֵהָל וְהוּא אַחֲרָיו. וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זָקְנִים בָּאִים בַּיָּמִים הָהֵם לְהָיוֹת לְשָׂרָה אֶרֶץ כְּנָשִׁים. וַתִּצְחָק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי בִלְתִּי הִיְתָה־לִּי עֲדָנָה וְאֲדָנִי זָקֵן. וַיֹּאמֶר ה' אֶל־אַבְרָהָם לָמָּה זֶה צִחָקָה שָׂרָה לֵאמֹר הֲאֵף אֲמַנָּם אֵלֶּךְ וְאֲנִי זָקְנָתִי. הֲיִפְלֵא מִה' דָּבָר לְמוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כַּעַת חַיָּה וְלִשְׂרָה בֵּן (בר' יח:יז).

לכן בצדק תרגם אונקלוס בשתי מילים שונות את הצחוק על הבשורה. אצל אברהם תרגם "וחדל" – 'ושמח', ואילו אצל שרה תרגם "וחייכת". באותו שורש תרגם גם את בראשית יט:יד:

וַיֵּצֵא לוֹט וְיִדְדָר אֶל חֲתָנָיו לִקְחֵי בְנֹתָיו וַיֹּאמֶר קוּמוּ צֵאוּ מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־מִשְׁחִית ה' אֶת הָעִיר וְהִנֵּה קִמָּחִיק בְּעֵינֵי חֲתָנָהּ.²

מתרגום זה משתמע שזו לשון של לגלוג גם ביחס לשרה.

* יונה בר-מעוז לימדה במחלקה לתנ"ך ובבית הספר ללימודי יסוד ביהדות. היא הייתה עובדת בכירה במפעל מקראות גדולות 'הכתר', שם עסקה בהתקנת פירושי המפרשים.

* מאמר זה נכתב ברחשי שמחה ותודה לא-לוהים על הגעתם הקרובה של שניים מצאצאיי לקבלת עול תורה ומצוות: נכדתי קשת בר מעוז, בת יוסף ושירי, תגיע לכך בחודש כסלו, ואחיה כהן, ניני, בנם של מאיר-אביעד וענב, יגיע לכך בראש חודש טבת.

1 אברהם לא חיפש ניסים ולכן אמר שהוא מסתפק בבנו ישמעאל, אך א-לוהים מבטיחו שגם שרה תלד בן, ואף מציין את שמו, כנראה בעקבות הצחוק של אברהם, ואין זה נשמע כהנצחת אי-האמון של אברהם.

2 ומאותו שורש הביטוי 'חוכא ואטלולא'.

3 לכן בינתיים נתן להם חמאה וחלב שזמינים יותר. אפילו אם אברהם הכין להם לשון בחרדל, כפי שפירשו חז"ל, דבר שאינו מצריך המתנה לפשיטת עורו של הפר לאחר שחיטתו, עדיין ארוך הוא זמן בישול הלשון עד היותה ראויה לאכילה.

בו, כאשר כל הגברים יוצאים בבת אחת לחופשת מחלה, שנמשכת לפחות שלושה ימים!⁴
על כן סביר מאוד להניח שאברהם לא הספיק לספר לשרה על ההבטחה האלוהית, ואולי ההבטחה הזאת אפילו נדחקה לשולי זיכרוננו בזמן המתאגר הזה.

אומנם, לא נאמר במפורש שעוברי האורח באו סמוך לאירוע המילה, אך יש רמז לשוני שמחייב אותנו להניח זאת: אף שסיפור בואם מסופר בפרשיה חדשה,⁵ איננו יכולים להבינו בלי להסתכל בפרשיה שקדמה לה, שכן הסיפור פותח במילים "וַיֵּרָא אֱלֹהֵי ה' בְּאַלְנֵי מִמְרָא" (יח:א), ואין אנו יכולים לדעת מי הוא אותו אֱלֹהֵי אם לא נקרא את סיפור המילה ההמונית.⁶

ועדיין עלינו להסביר כיצד הייתה שרה יכולה להבין את שינוי שמה בפי עובר האורח, אם אברהם עדיין לא מסר לה את תוכן שיחתו עם ה'. עובר האורח מכנה אותה פעמיים "שרה" ולא "שרי", והרי שינוי זה נאמר לאברהם סמוך לברית המילה.

תשובתנו מבוססת על ניסיון חיים שכיח. שרה מניחה שהאורח שמע את שמה אך לא קלט את היר"ד הסופית, כי השמות דומים מאד בצלילים. וכיוון שהיא לא שמעה שא-לוהים שינה את שמה, ייתכן מאוד שאפילו היא עצמה לא הבחינה בשינוי הקל שנעשה בשמה בפי האורח, שהרי היא שמעה את דבריו כשהיא בפנים האוהל בשעה שהוא דיבר עם אברהם בחוץ מתחת לעץ.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

4 כפי שראינו במילת אנשי שכם: "וימלו כל-זכר כל-יציא שער עיר. ויהי ביום השלישי בהיותם לאבים ויקחו שני-בני-יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרב ויבאו על-העיר פטח ויהרגו כל-זכר" (בר' לד:כד-כה).

5 אין הכוונה דווקא להתחלת פרשת 'וירא' לפי הקריאה השבועית, אלא לתחילת פרשיה, קטע שחז"ל הגדירו כפרשה פתוחה או סתומה.

6 זה הבסיס לפרשנות חז"ל ש' נראה לאברהם ביום השלישי למילה, בהיותו עדיין כואב ממנה, כי אילו היה זה אירוע צמוד מאוד לברית המילה לא היה מקום לפתוח פרשיה חדשה. כמו כן, במילה 'אלוי' נרמז שיש קשר בין שני האירועים.

צַחָקָה שָׂרָה" (פס' יג). שהרי, אם המברך אינו מלאך ה' מניין לו ששרה צחקה בקרבה? לכן תגובתה של שרה לברכת האורח סבירה מאוד. יתרה מזאת, בין הברכה שנאמרה לבין תגובת שרה, נכנס פסוק שמצדיק את אי האמון של שרה: "וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זָקְנִים בָּאִים בְּיָמִים חָדָל לְהָיוֹת לְשָׂרָה אֶרֶץ פְּנִשִּׁים" (פס' יא). העובדות האלה לא נמסרו לפני צחוק אברהם, ולא במקרה, כי שם ה' הוא הדובר, ואין לפנינו מעצור לקיום הבטחתו בכל תנאי, אבל דברי בשר ודם בעניין זה מכאיבים מאוד.

מכל מקום, העובדה שה' מגלה לאברהם ששרה צחקה דורשת הסבר; איך ייתכן שה' מדבר לשון הרע על שרה, ומגלה לאברהם דבר שלא היה יכול לדעת בשום פנים ואופן מעצמו? אין אנחנו יכולים "לסנגר על ה'" ולהניח שהוא מגלה זאת לאברהם כדי שאברהם יוכיח את שרה, מאחר שהוא עצמו "אינו יכול" לעשות זאת, שהרי אנו רואים מייד שהוא מוכיח ישירות את שרה אחרי הכחשתה, ואומר לה: "לא פי צַחָקָה" (יח:טו).

מכאן שאין דברי ה' לאברהם רכילות לשמה, אלא נזיפה לאברהם על שגרם לשרה לזלזל בבשורה הא-לוהית שהוא עצמו קיבל לפני כן, תוך הדגשה חוזרת ונשנית של ההבטחה הוודאית ששרה תלד בן, ואפילו נקבע זמן התקיימותה:

וּבִרְכָתִי אֶתֶּה וְגַם נִתְּתִי מִמֶּנָּה לָךְ בֶּן וּבִרְכָתִי וְהָיְתָה לְגוֹיִם מְלֹכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה יְהִי... וַיֹּאמֶר אֶל-הֵימָּם אָבֵל שָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ יֵלְדָת לָךְ בֶּן וְקָרָאתָ אֶת-שְׁמוֹ יִצְחָק... וְאֵת בְּרִיתִי אֲקִים אֵת יִצְחָק אֲשֶׁר תֵּלֵד לָךְ שָׂרָה לְמוֹעֵד הַזֶּה בִּשְׁנֵה הָאַחֲרִית (יז:טו-כא).

אילו כבר שמעה שרה מאברהם את הבשורה על היותה יולדת לו בן, הייתה רואה בדברי עובר האורח סימן לטובה, שבא לחזק את רוחה ואת ההבטחה הא-לוהית, וכנראה הייתה צוחקת משמחה בקול רם. עתה עלינו לשאול: מדוע לא מסר אברהם לשרה את הבשורה הטובה על הולדת בן ממנה? התשובה רמוזה בביטוי "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה" שחוזר פעמיים בסיפור אירוע המילה, כי לאחר הבשורה המודגשת על שרה שעתידה להיות אם, נאמר "וַיַּעַל אֶל-הֵימָּם מֵעַל אֲבָרָהָם", ומייד –

וַיִּקַּח אֲבָרָהָם אֶת יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְאֵת כָּל יְלֵדֵי בֵיתוֹ וְאֵת כָּל מִקְנֵת כֶּסֶף כָּל זָכָר בְּאַנְשֵׁי בֵית אֲבָרָהָם וַיַּמְלֵךְ אֶת בְּשָׂר עֶרְלָתָם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהִים (בר' יז:כב-כג).

ושוב מודגש הדבר:

בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נָמַל אֲבָרָהָם וַיִּשְׁמַעְאֵל בְּנוֹ וְכָל אֲנָשֵׁי בֵיתוֹ יֵלִיד בֵּית וּמִקְנֵת כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן נֶכֶד נָמְלוּ אֹתוֹ (שם:כו-כז).

אילו היה מדובר רק במילת אברהם וישמעאל בנו, לא היה בכך קושי רב. אך כל הגברים בבעלותו של אברהם נדרשו לעבור באותו יום ניתוח חובה מכאיב, שלא שמעו עליו קודם לכן. נתאר לעצמנו כמה דברי שכנוע והרגעה היו צריכים להיאמר, וכמה הכנות ושינויים היו צריכים להיעשות בארגון משק ביתו של אברהם, כדי שתתאפשר התנהלות תקינה